

هوش موفق کودکان پیش دبستانی

(مبانی نظری، کتاب کار و راهنمای اولیا و مربیان)

نویسندگان:

دکتر حسین کارشکی

دکتر فریبا مفرد زهرا حاجی نژاد زهره گله دار کاخکی

انتشارات آوای نور

تهران - 1401

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عنوان و نام پدیدآور:	هوش موفق کودکان پیش دبستانی (مبانی نظری، کتاب کار و راهنمای اولیا و مربیان)/نویسندگان حسین کارشکی ... [و دیگران].
مشخصات نشر:	تهران : آوای نور، ۱۳۰۱.
مشخصات ظاهری:	۱۹۲ص،مصور (بخشی رنگی).
شابک:	978-600-309-933-3
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	نویسندگان حسین کارشکی، قریبا مفرد، زهرا حاجی نژاد، زهره گله دار کاخکی.
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۱۷۵]-۱۸۶.
موضوع:	آموزش پیش دبستانی -- ایران -- برنامه ریزی -- Iran -- Planning Education, Preschool آموزش پیش دبستانی -- جنبه های روان شناسی Education, Preschool -- Psychological aspects هوش Intellect کودکان -- هوش آزمایی Children -- Intelligence testing

این اثر با حمایت ستاد توسعه علوم و فناوری‌های شناختی معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری انجام گرفته است.

هوش موفق کودکان پیش‌دبستانی

(مبانی نظری، کتاب کار و راهنمای اولیا و مربیان)

نویسندگان: دکتر حسین کارشکی - دکتر فریبا مفرد - زهرا حاجی‌نژاد - زهره گله دار کاخکی

ناشر: آوای نور

صفحه‌آرا: فاطمه حامدی

چاپ: اول 1401

شمارگان: 300 نسخه

شابک: 978-600-309-933-3

نشانی: تهران، میدان انقلاب، خیابان 12 فروردین، خیابان شهید وحید نظری، پلاک 99، طبقه

دوم، تلفن: 6 و 66967355، نمابر: 66480882

قیمت 110000 تومان

همه حقوق برای نویسنده محفوظ است.

فهرست مطالب

مقدمه.....7

بخش اول: مبانی نظری

فصل اول: هوش موفق کودکان پیش دبستانی 13

هوش و نظریه‌های هوش 13

فصل دوم: پرورش هوش موفق در دوران کودکی..... 29

مکانیسم تحول در سال‌های اولیه (نیروهای درونی در مقابل نیروهای بیرونی)..... 30

نظریه شناختی زان پیاژه 33

نظریه شناختی-اجتماعی و فرهنگی لئو ویگوتسکی..... 36

اصول تحول 37

فصل سوم: حیطه‌های تحول معطوف به توانایی‌های پایه کودکان..... 41

رشد شناختی 42

رشد حرکتی (حرکات درشت و ظریف) 44

رشد زبان (زبان دریافتی و بیانی) 45

رشد هیجانی-اجتماعی 46

فصل چهارم: شواهد علمی اثربخشی آموزش هوش موفق 55

بخش دوم: پرورش هوش موفق: تمرین و مداخله

فصل پنجم: چگونگی طراحی مداخله هوش موفق کودکان پیش دبستان.....65

فصل ششم: تمرین هوش تحلیلی 79

فصل هفتم: تمرین هوش خلاق 97

فصل هشتم: تمرین هوش عملی.....107

فصل نهم: تمرین‌های هوش خلاق و تحلیلی (کتاب کار
کودک).....131

پیوست‌ها.....151

پیوست 1: آزمون هوش موفق (هوش خلاق و هوش تحلیلی).....151

پیوست 2: آزمون هوش عملی.....163

پیوست 3: آزمون مهارت‌های شناختی.....179

فهرست منابع آزمون‌ها.....181

منابع.....192

مقدمه

ارزیابی و ارتقای کارکردهای شناختی انسان از جمله ادراک، توجه، هشیاری، تفکر، یادگیری، حافظه، یادآوری، خلاقیت، اکتساب زبان، استدلال و تصمیم‌گیری همواره مورد توجه روان‌شناسان شناختی (مانند استرنبرگ، 2006) به‌طور خاص و علمی و مریبان و اساتید و نظام‌های آموزشی به شکل عام و کاربردی بوده است. پیشرفت سریع علوم و فناوری‌های شناختی باهدف شناخت کارکردهای ذهن و مغز، رفع کاستی‌های آن، جستجوی روش‌های رشد و تقویت ذهن به ظهور رویکرد جدیدی تحت عنوان رویکرد شناختی انجامیده است (خرازی و تلخایی، ۱۳۹۰). یکی از تفاوت‌های شاخص نظریه‌پردازان شناختی این است که آن‌ها برای درک ماهیت هوش، کارکردهای شناختی مختلف را مورد بررسی قرار می‌دهند (استرنبرگ، کافمن^۱، و گریگورنکو^۲، ۱۳۹۰). در طراحی برنامه‌های آموزشی، توجه به توانایی‌های چندگانه شناختی یکی از ویژگی‌ها و همچنین الزامات آن محسوب می‌شود. یکی از نظریه‌های جامع و کارآمد در حوزه آموزش هوش و هوش‌آزمایی که توجه ویژه‌ای به رویکردهای شناختی و تفکر دارد، نظریه سه‌بخشی^۳ هوش موفق است که رابرت استرنبرگ (۱۹۸۸، ۱۹۹۷، ۱۹۹۹) آن را مطرح کرده است. نظریه‌های جدید در فرایندهای شناختی و علوم اعصاب شناختی بر ارتباط عمیق بین هوش، خلاقیت، تفکر انتقادی و حل مسئله تأکید دارند (سیلویا^۴، ۲۰۱۵).

بر اساس نظریه استرنبرگ، هوش متشکل از تفکر تحلیلی^۵، خلاق^۶ و عملی^۷ است و هدف آموزش هوش موفق، فراهم کردن آموزشی است که کودکان بتوانند مهارت‌های تفکر خود و در نتیجه توانایی‌های سه‌گانه ارتقا دهند. بر اساس این نظریه هدف هوش موفق برقراری تعادل بین توانایی‌های تحلیلی، خلاق و عملی به‌منظور دستیابی به موفقیت در بافت اجتماعی- فرهنگی خاص است (استرنبرگ و ریس، ۱۳۸۵). این امر به

-
1. Kaufman
 2. Grigorenko
 3. Triarchic theory
 4. Silvia
 5. Analytical thinking
 6. Creative
 7. Practical

انطباق با محیط^۱، تغییر^۲ و انتخاب^۳ آن می‌انجامد (استرنبرگ و گریگورینکو، ۲۰۰۳). یکی از مهم‌ترین مزیت‌های هوش موفق این است که به مخاطب کمک می‌کند تا ماهیت واقعی هوش را به‌طور کامل درک کند (استرنبرگ، کافمن و گریگورینکو، ۲۰۰۰). آموزش همه دانش‌آموزان برای استفاده از توانایی‌های تحلیلی، خلاق و عملی منتج به بهبود پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان با هر نوع الگوی توانشی می‌شود (استرنبرگ، ۱۹۹۷). آموزش هوش موفق را می‌توان در همه موضوعات درسی به‌کاربرد. استرنبرگ و همکاران مطالعه‌ای را بر روی دانش‌آموزان پایه‌های مختلف (سوم تا پنجم ۶ تا ۱۰ ساله، پایه هشتم ۱۲ تا ۱۴ ساله و دبیرستانی ۱۳ تا ۱۸ ساله) انجام دادند و دریافتند که آموزش هوش موفق، عملکرد دانش‌آموزان را در موارد درسی بهبود می‌بخشد (سیلو و استرنبرگ، ۲۰۰۴). کارایی آموزش هوش موفق در برخی موضوعات مثل روان‌شناسی (استرنبرگ، فراری، کلینکن بورد و گریگورینکو، ۱۹۹۶، استرنبرگ، تورف و گریگورینکو، ۱۹۹۸)، خواندن (استرنبرگ، گریگورینکو و جاروین، ۲۰۰۱)، مطالعات اجتماعی (استرنبرگ، تورف و گریگورینکو، ۱۹۹۸) کودکان عادی و تیزهوش بررسی و تأیید شده است. نتایج پژوهش نگاهیان سلامی (۱۳۹۱) نیز نشان داد که آموزش هوش موفق بر تفکر انتقادی، خودکارآمدی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر است.

علی‌رغم آنکه بسیاری از مطالعات استرنبرگ و همکارانش (۲۰۰۴) برای پرورش هوش‌های سه‌گانه (تحلیلی، خلاق و عملی) در مقاطع بالاتر از مقطع پیش‌دستانی بوده است، اما آنها معتقد است که این روش‌ها می‌تواند برای کودکان کم سن و سال‌تر نیز به کار گرفته شود. مطالعاتی که تا سال ۲۰۰۴ انجام داده بودند، در پایین‌ترین مقطعی که به کار گرفته شده است، پایه چهارم است؛ اما به باور آنها، این روش‌ها می‌تواند و باید برای کودکان کم سن و سال‌تر به کار گرفته شود، هرچند اثربخشی آن به‌صورت سیستماتیک مورد مطالعه قرار نگرفته است (استرنبرگ و گریگورینکو، ۲۰۰۴). مطالعات مربوطه به افزایش هوش اشاره به اهمیت مداخلات در سنین پایین دارد. در سال‌های اخیر برخی از برنامه‌های به کار گرفته شده، برای افزایش هوش، به ارتقای مهارت‌های مربوط به کارکردهای اجرایی و بهبود حافظه کاری تمرکز دارد (بوچکهل و جیگی، ۲۰۱۰). یکی از

-
1. Adapting
 2. Shaping
 3. Selection

مداخلات انجام شده، برای افزایش هوش، مربوط به کارکردهای اجرایی است که توسط روئدا و همکاران (2005) روی دو گروه از کودکان 4 ساله و 6 ساله انجام شد. به این صورت که آموزش‌هایی که برای ارتقای این مهارت‌ها به دو گروه از کودکان (24 نفر کودک 6 ساله، 12 نفر کودک 6 ساله) بود که این اساس این آموزش شامل یک سری از 9 تا (آزمایش‌های 1 و 2) یا 10 تا (آزمایش 3) تکلیف مختلف مرتبط به کارکرد اجرایی می‌شد و در بازی *game-like fashion* ارائه می‌شد. یافته‌های مربوط به عصب‌شناختی مربوط به انعطاف‌پذیری/شکل‌پذیری نوروها از این یافته حمایت می‌کند. انعطاف‌پذیری (*plasticity*) نورونی در سنین پایین رایج‌تر بوده و در سنین بالاتر محدود می‌شود (گارلیک، 2002).

گرچه برنامه‌های متعددی برای تقویت هوش موفق طراحی شده و اثربخشی آن‌ها بر توانایی‌ها و مهارت‌های متعدد نشان داده شده است، اما بومی‌سازی چنین برنامه‌هایی و مناسب‌سازی آن برای کودکان و نوجوانان ایرانی و بررسی اثربخشی آن در تقویت مهارت‌های پایه و ابعاد مختلف هوش ضروری به نظر می‌رسد. برنامه آموزش هوش موفق برای کودکان مبتنی بر مطالعه برنامه‌های متعدد طراحی شده توسط استرنبرگ و همکاران و سایر محققان این حیطه بوده است. هدف مهم‌تر آن است که اثربخشی چنین برنامه‌ای در تقویت توانایی‌های اساسی کودکان و افزایش مهارت‌های پایه‌ی رشدی، یعنی مهارت‌های شناختی، زبانی، حرکتی و هیجانی مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد.

ضرورت انجام و ارائه اثر حاضر که مبتنی بر شواهد علمی است از دو جهت حائز اهمیت است: کاربردی و نظری. به لحاظ نظری، پژوهش حاضر به تعمیم مفهوم هوش و یافته‌ای مربوط به آموزش هوش در بافتی متفاوت از کارهای استرنبرگ و در جامعه کودکان ایرانی کمک خواهد کرد.

با طراحی یک برنامه آموزشی افق‌های نوینی در مورد تدریس، یادگیری، انگیزش و ارتقای توانمندی‌های زندگی و تحصیلی در اختیار آموزش و پرورش پیش‌دبستانی گشوده‌ی شود که می‌تواند منشأ تحول در آموزش و پرورش در کوتاه‌مدت و در جامعه در درازمدت باشد. با عنایت به اینکه برنامه مذکور در راستای تحقق 4 هدف از 5 هدف کلی مطرح‌شده در اساسنامه دوره پیش‌دبستانی مصوب شورای عالی آموزش و پرورش¹ است

1- پرورش قابلیت‌های جسمانی و ذهنی، 2- کمک به رشد عاطفی کودکان، 3- فراهم ساختن زمینه علاقه و احساس شادی از مشارکت در فعالیت‌های گروهی، 4- ایجاد رفتارهای مطلوب فردی و اجتماعی در کودکان متناسب با سن آن‌ها؛ لذا طراحی و اجرای آن قدرت دستیابی حداکثری به آموزش مطلوب این سن را دارا بوده و برنامه‌های مختلف را در این دوره هدایت و یکپارچه خواهد کرد.

امیداریم این اثر بتواند مورد اقبال و استفاده مربیان کودکان پیش‌دبستانی، والدین، دست‌اندرکاران آموزش و ارتقای توانمندی‌های شناختی، دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی قرارگیرد و زمینه طراحی بسته‌ها و مداخلات خرد و کلان جدیدی فراهم گردد. امیدواریم این فعالیتها بتواند هوشمندی و سرمایه انسانی جامعه ما را قدری افزایش دهد.